

Een bronzen vlakbijl uit Herne (prov. Vlaams-Brabant, België)

Luk BEECKMANS¹, Guy DE MULDER², Nico DE BROUWER, Jean-Pierre PARENT & Nick VAN LIEFFERINGE

1. Vondstomstandigheden

Enkele jaren geleden vond Frans Van Geyte een klein bronzen vlakbijltje op het gehucht Pausleen te Herne. De vondst gebeurde tijdens een prospectieonderzoek op een lokale Gallo-Romeinse puinconcentratie (kadaster: 1ste afdeling, sectie G, 86^w en 86^z), gelegen op de oostelijke flank van een plateau (fig. 1). De site werd in de CAI (nr. 1693) ingevoerd als Kwatem I en geïnterpreteerd als een vermoedelijk Gallo-Romeins landbouwbedrijf, type *villa*.

2. Beschrijving van het bijltype

De vlakbijl heeft een rechthoekig, gelijklopend lichaam en verbreedt naar een trapeziumvorm aan de snede. De doorsnede is rechthoekig met afgeronde randen. Aan de snede vertoont deze bijl een asymmetrisch, waaivormig aanzicht. De snede zelf lijkt relatief afgesleten, vermoedelijk door corrosie (fig. 2 en 3). Het bijltje is bedekt met een diepgroene patina, maar lijkt op sommige plaatsen aan bronsrot te lijden. De afmetingen bedragen: lengte: 74 mm; breedte aan de basis: 19 mm; breedte aan de snede: 36 mm. Het gewicht bedraagt: 26,92 g.

Op basis van de vormkenmerken is het logisch een oorsprong in het Atlantische cultuurcomplex te zoeken. De vlakbijl van Monikie in Schotland heeft een sterk gelijkende vorm. Deze vondst wordt geklasseerd onder het type Bb van de vroege bronstijdbijlen in Schotland en is verwant met de groep Killaha – Ballyvalley (Coles 1968-1969, 10, fig. 8.4).

In de Ierse typologie kan de vlakbijl uit Herne in de groep Ballyvalley ingedeeld worden, maar zijn er zijn enige afwijkingen van de standaardnormen. De top is hoekig en niet afgerond zoals bij de meeste bijlen van dit type; maar in de uitgebreide catalogoog komen hoekige toppen toch ook voor. De vondst uit Herne is ook kleiner dan de gemiddelde lengte van 15 à 20 cm. De evolutie van het bijllichaam past dan anderzijds weer in de karakteristieken van dit type; namelijk de zijden zijn voor 2/3den gelijkmatig en verbreden pas in het onderste gedeelte. Dit kenmerk is bij deze groep regelmatig vastgesteld (Harbison 1969:32-33).

Op de indeling van Coles voor de Schotse bijlen werd kritiek geuit door Schmidt en Burgess in een nieuwe classificatie voor de bijlen uit Schotland en Noord-Engeland. Qua

vorm lijkt de bijl uit Herne sterk op een koperen vlakbijl uit Yorkshire. De verhouding tussen het lichaam en de snede zijn nogal identiek. Het exemplaar uit Yorkshire is iets groter in afmetingen. Het wordt wel beschouwd als Spaanse import van het type Granada (Schmidt & Burgess 1981:29). In tegenstelling tot de vlakbijl van Herne, waar geen chemische analyse van het metaal voorhanden is, is het Yorkshire exemplaar geïdentificeerd als een koperen bijl. Andere parallellen zijn aangetroffen bij het type Migdale/variant Biggar. De vlakke top, het strakke lichaam en de verbreding naar de snede doen sterk denken aan het voorbeeld uit Herne, dat wel kleiner is dan de variant Biggar (Schmidt & Burgess 1981:46-48).

In het classificatiesysteem voor Britse vlakbijlen in Zuid-Engeland lijkt het exemplaar van Herne toe te wijzen aan de *Metalwork Assemblage III*, meer specifiek *Class 3E* of *4A* (Needham *et al.* 1985:3; Needham *et al.* 1989:386).

In het Scheldebekken is de bijl te Herne sterk verwant met een vondst die in Wichelen werd opgebaggerd en aan het type Ballyvalley is toegeschreven (Warmenbol 1996:664, fig. 3.4; Verlaeck 1996:20). Uiterlijk lijkt de bijl op een bijl met zwakke randlijst uit de regio Antwerpen, waar echter enige twijfels omtrent de vondstlocatie bestaan. Deze bijl sluit aan bij het type Neyruz dat vooral in Oost-Frankrijk en West-Zwitserland voorkomt (Warmenbol 1987c:64).

In Nederland zijn ook een aantal vlakbijlen met Migdale kenmerken ontdekt. Deze hebben allemaal een afgeronde top. Qua afmetingen sluit een vondst uit Arnhem nauwer aan bij de bijl uit Herne, maar deze Arnhemse bijl heeft wel een breder lichaam (Butler 1995-1996:172-174).

In Duitsland is er een verwante vorm gevonden te Münchhausen in Hessen. Deze wordt toegeschreven aan de categorie van 'dünnackige geschweifte Flachbeile. Form Wiesbaden'. Het type Wiesbaden wordt gezien als verwant met het Ierse subtype 'Ballaybeg'. De bijl van Münchhausen heeft iets grote afmetingen met een lengte van 10 cm. Van het type Wiesbaden waren maar vier bijlen gecatalogeerd (Kibbert 1980:78-79).

3. Vlakbijlen in België

Vlakbijlen zijn op diverse plaatsen in België aan het licht gekomen. Een vondst uit Brugge heeft geen gekende specifieke vondstomstandigheden (Warmenbol 1990:36). Een fragment van een vlakbijl type Bygholm in Harelbeke is mogelijk afkomstig van een depotvondst geassocieerd met silexbijlen (Warmenbol 1990:40-41). Andere vondsten van het type Bygholm zijn afkomstig uit een paleokanaal van de Schelde te Ledeborg (Warmenbol 1992:75; Warmenbol 1996:642) en uit

¹ Winkelstraat 1, 9550 Steenhuize (Herzele).

² Vakgroep Archeologie, Universiteit Gent, Sint-Pietersnieuwstraat 35, B-9000 Gent.

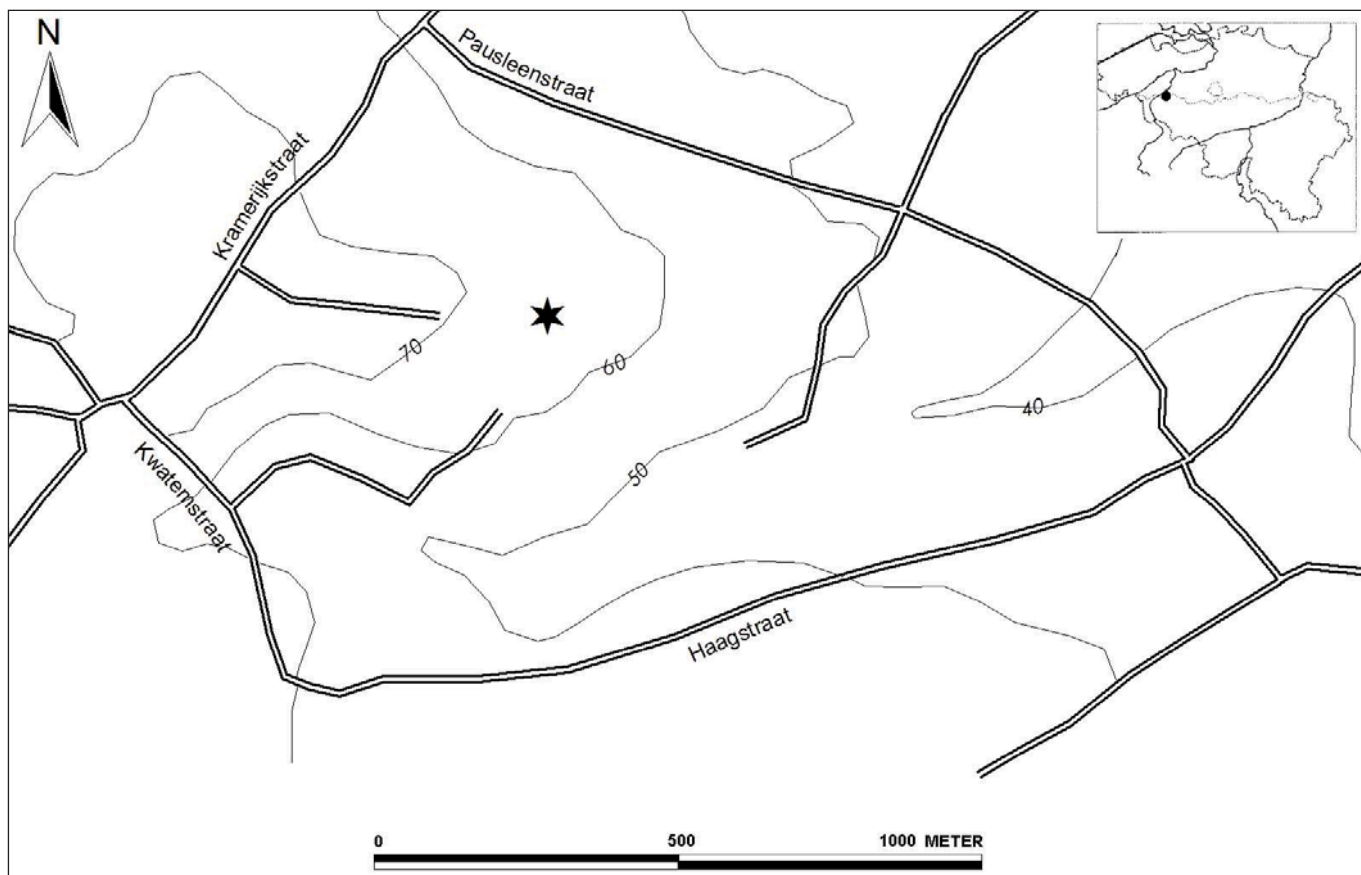

Fig. 1. Situering van de vindplaats te Herne.

Fig. 2. Foto van de vlakbijl.

Fig. 3. Aanzicht en doorsnede van de vlakbijl (tekening: Jean-Pierre Parent/Joris Angenon).

de Durme in de omgeving van Lokeren (Verlaeckt 1996:19). Een vondst uit Waasmunster vertoont ook enige verwantschap met het type Bygholm, naast eventuele gelijkenissen met Engelse bijlen (Verlaeckt 1993:180-181; Id. 1996: cat. 215). Een tweede vondst te Waasmunster wordt toegewezen aan het type Ballyvalley (Verlaeckt 1996:20, cat. 214). Andere vondsten van dit type zijn o.a. aangetroffen in de Schelde te Baasrode (Warmenbol 1987a:34; Verlaeckt 1996:20, cat. 16) en te Wichelen (Verlaeckt 1996:121, cat.271). Een niet nader gespecificeerde vondst uit de omgeving van Gent wordt gecatalogeerd bij de variante Killahalla/Ballyvalley (Verlaeckt 1996:20, cat 284). Een tweede, beschadigde koperen

vondst uit Wichelen is te plaatsen in de Altheim groep (Warmenbol 1992:75; Verlaeckt 1996:19, cat. 244). Uit de Dender te Geraardsbergen is een koperen vlakbijl van het type Lough Ravel/subtype Ballybeg opgebaggerd (Verlaeckt 1996:95, cat. 75).

In het zuidelijke deel van het Scheldebekken is er een mogelijke vondst te Flobecq uit de 19de eeuw, maar de bewaarplaats van dit object is niet gekend (Warmenbol 1996:642). Dit stelt ook de betrouwbaarheid van deze vondst in vraag. De depotvondst te Jemappes bestaat uit een bronzen vlakbijl en een vlakbijl in jadeït uit de Alpen (De Laet 1982:419).

In het Maasbekken is er een bronzen vlakbijl ontdekt te Flostoy-Wachenne, soms ook foutief toegekend aan Goesses-Filée (Warmenbol 1991/1992:150). Volgens Butler kan deze vlakbijl gerekend worden bij het type Erpolheim, waarvan ook een exemplaar in het Museum Kam te Nijmegen is bewaard (Butler 1995/1996:166). In de provincie Luik is er een versierd exemplaar van het type Ballyvalley met een zwakke rand aan het licht gekomen te Vaux-sous-Chèvremont (De Laet 1982:421-422), alsook nog andere exemplaren met zwakke rand te Herstal (Dawans 1972:312), Ben-Ahin (Warmenbol 1994) en het nabijgelegen Limburgse Rekem (Warmenbol 1996:651).

4. Datering

Een exacte datering van deze vondst is minder evident. De koperen vlakbijlen in het Scheldebekken kunnen nog geassocieerd worden met de laat-neolithische Klokbekercultuur (Warmenbol 1996:642). Gezien de parallellen met de vondst uit Wichelen is een datering in het begin van de vroege bronstijd plausibel. Deze fase wordt chronologisch verbonden met de Noord-Franse 'groupe des Urnes à decor plastique' (Warmenbol 1996:642). In het Noorden van Engeland en Schotland wordt het type Migdale hoofdzakelijk in *Stage III* van de vroege Britse bijlproductie ondergebracht. De variëte Biggar lijkt een iets langer levensduur in Schotland te hebben en kan nog overlappen met *Stage IV*. *Stage III* wordt beschouwd als pre-Wessex-cultuur en zou chronologisch verwant zijn met de vroeg Unetice bronzen uit BZ A1 in Centraal-Europa (Schmidt & Burgess 1981:54-58).

Voor het Migdale depot is een ¹⁴C-datering (OxA-4659: 3655±75 BP) beschikbaar die een gekalibreerde ouderdom tussen 2300-1750 cal BC oplevert (2σ). Needham situeert het type Migdale in zijn chronologische fasering op basis van absolute dateringen in de 'Period 2' tussen 2300-2050 cal BC (Needham 1996a:127-131, Tab. 4). In een andere bijdrage wordt het type Migdale-Killaha geplaatst in 'Stage IV' van de Britse metaalproductie volgens Burgess, d.w.z. aan het begin van de Britse vroege bronstijd, die conventioneel tussen 2100 en 1400 v. Chr. wordt gedateerd (Needham *et al.* 1997:57).

Het type Wiesbaden hoort thuis in de eerste helft van de vroege bronstijd in Midden-West Duitsland gedateerd, meer bepaald in de 'Stufen' Adlerberg en Meckenheim (Kibbert 1980:84).

5. Contextuele omstandigheden

Gezien de vondstomstandigheden te Herne is er geen contextuele informatie meer voorhanden. De vondst op een Gallo-Romeinse site doet zelfs vermoeden dat het object mogelijk zelfs al niet meer in zijn primaire context was bewaard. Naast de Gallo-Romeinse site van Heren is er ook nog in de vicus van Clavier-Vervoz een bronzen randbijl gevonden bij veldprospectie (Warmenbol 1987b:24).

Op basis van de beschikbare informatie blijken de meeste vondsten van vlakbijlen overwegend enkelvoudige depots te zijn met uitzondering van Jemappes en vermoedelijk Harelbeke, waar er

telkens een associatie is met gepolijste stenen bijlen. De meeste enkelvoudige bijldeposities lijken bij voorkeur in een natte context gebeurd te zijn, zoals in de omgeving van Schelde, Dender en Durme (Verlaeckt 1996:38). De voorkeur voor depositie van bijlen in een natte context tijdens het finaal neolithicum en de vroege bronstijd tekent zich ook af in het zuiden van Nederland (Fontijn 2001/2002:61). Deposities in droge context komen echter ook voor zoals te Waasmunster (Verlaeckt 1990:240).

6. Besluit

De prospectievondst van een bronzen vlakbijl te Herne vult het repertorium van vroege bronstijd vlakbijlen in België verder aan. Op basis van de vorm past dit object in de Iers-Britse typologie voor deze periode. Parallellen met continentale bijltypes waren schaars. Zonder chemische analyse van de metaalsamenstelling van deze bijl kan dit object niet met zekerheid als import uit de Britse Eilanden worden beschouwd; een lokale productie op het Continent is ook niet uit te sluiten (Needham 1996b).

Bibliografie

BUTLER, J.J. 1995/1996. Bronze age and metal in the Netherlands (part II: 1). Catalogue of flat axes flanged axes and stopridge axes, *Palaeohistoria*, **37/38**, pp. 159-243.

COLES, J.M. 1968-1969. Scottish Early Bronze Age metalwork, *Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland*, **101**, pp. 1-110.

DAWANS, F. 1972. Les objets en métal de l'Age du Bronze dans la province de Liège, *Bulletin de l'Institut archéologique Liégeois*, **84**, pp. 303-338.

DE LAET, S.J. 1982. *La Belgique d'avant les Romains*. Wet-teren : Editions Universa

FONTIJN, D.R. 2001/2002. *Sacrificial landscapes. Cultural biographies of persons, objects and 'natural' places in the Bronze Age of the Southern Netherlands, c. 2300-600 BC*, *Analacta Praehistorica Leidensia*, **33/34**. Leiden: University of Leiden.

HARBISON, P. 1969. *The Axes of the Early Bronze Age in Ireland*, *Prähistorische Bronzefunde*, **IX/1**. München: C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung.

KIBBERT, K. 1980. *Die Äxte und Beile im mittleren Westdeutschland I*, *Prähistorische Bronzefunde*, **IX/10**. München: C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung.

NEEDHAM, S.P. 1996a. Chronology and periodisation in the British Bronze Age. In: K. RANDSBORG (ed.), *Absolute Chronology. Archaeological Europe 250-500 BC*, *Acta Archaeologica* **67/ Acta Archaeologica Supplementa I**. København: Munksgaard, pp. 141-152.

NEEDHAM, S.P. 1996b. Le développement de la métallurgie du Bronze ancien en Grande Bretagne : sa signification pour

le Continent. In: C. MORDANT. & O. GAIFFE (eds.), *Cultures et sociétés du Bronze Ancien en Europe*. Paris: ECTHS, pp. 603-604.

NEEDHAM, S.P., BRONK RAMSEY, C., COOMBS, D., CARTWRIGHT, C. & PETITT, P. 1997. An Independent Chronology for British Bronze Age Metalwork: the Results of the Oxford Radiocarbon Accelerator Programme, *The Archaeological Journal*, **154**, pp. 55-107.

NEEDHAM, S.P., LAWSON, A.J. & GREEN, H.S. 1985. *British Bronze Age Metalwork. A1-6 Early Bronze Age Hoards*. London: British Museum Publication.

NEEDHAM, S.P., LEESE, M.N., HOOK, D.R. & HUGHES, M.J. 1989. Developments in the Early Bronze Age Metallurgy of Southern Britain, *World Archaeology*, **20/3**, pp. 383-402.

SCHMIDT, P.K. & BURGESS, C.B., 1981. *The Axes of Scotland and northern England*, Prähistorische Bronzefunde, **IX/7**. München: C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung.

VERLAECKT, K. 1990. De keerzijde van de medaille. Een kritische beschouwing bij de archeologische activiteiten van J. Van Raemdonck en M. Dewulf, *Annalen van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas*, **93**, pp. 213-251.

VERLAECKT, K. 1993. Poging tot reconstructie van een archeologische odyssee. Oostvlaamse bronzen in de verzamelingen van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, *Bulletin van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis*, **64**, pp. 163-165.

VERLAECKT K. 1996. *Between River and Barrow. A reappraisal of Bronze Age metalwork found in the province of*

East-Flanders (Belgium), BAR International Series, **632**. Oxford: Tempus Reparatum.

WARMENBOL, E. 1987a. *Schatten uit de Schelde: de voorwerpen uit de Metaaltijden uit de verzameling Hasse*. Antwerpen: Stad Antwerpen.

WARMENBOL, E. 1987b. Une hache à rebords et à butée à Clavier-Vervoz (Liège), *Amphora*, **49**, pp. 24-40.

WARMENBOL, E. 1987c. De Bronstijd in het Antwerpse: bronzen bijlen uit Schelde en Schijn. In: E. WARMENBOL (red.), *Het ontstaan van Antwerpen. Feiten en fabels*. Antwerpen: Nioba Uitgevers, pp. 57-69.

WARMENBOL, E. 1990. De Bronstijd en –nijverheid in West-Vlaanderen : een status quaestionis, *Westvlaamse Archaeologica*, **6/2**, pp. 33-48.

WARMENBOL, E. 1991-1992. L'âge du Bronze final en Haute Belgique, *Annales de la Société archéologique de Namur*, **67**, pp. 149-183.

WARMENBOL, E. 1992. Le matériel de l'âge du Bronze : le seau de la drague et le casque du héros. In : E. WARMENBOL, Y. CABUY, V. HURT & N. CAUWE, *La collection Edouard Bernays néolithique et âge du Bronze, époques gallo-romaine et médiévale*, Monographie d'archéologie nationale, **6**. Brusel : Musées royaux d'Art et d'Historie, pp. 67-122.

WARMENBOL, E. 1994. Une hache à rebords découverte à Ben-Ahin (Liège), *Amphora*, **73**, pp. 3-6.

WARMENBOL, E. 1996. Les débuts de l'Age du Bronze en Belgique. In: C. MORDANT & O. GAIFFE (eds.), *Cultures et sociétés du Bronze Ancien en Europe*. Paris: ECTHS, pp. 637-657.